

OLIVER BAŠOVSKÝ, EDITA HVOŽĎAROVÁ, JÁN PAULOV, ELENA POVINCOVÁ¹

REGIONÁLNA ANALÝZA A PROGNÓZA ROZVOJA OKRESOV JUHO-SLOVENSKEJ KOTLINY

Oliver Bašovský, Edita Hvožďarová, Ján Paulov, Elena Povincová: Regional Analysis and Prognosis of the Development of Districts in the Juhoslovenská Kotlina (South-Slovakian Basin). Geogr. Čas., 37, 1985, 2—3; 24 refs.

The contribution deals with the regional analysis and prognosis of the development of economically underdeveloped districts in the South-Slovakian Basin. Proposals for an improved utilization are submitted within the prognosis and concern the positional, natural and socio-economic potentials of the territory, which could form conditions for the regeneration of both demographic and economic development of this territory.

ÚVOD

Regionálna štruktúra územia Slovenskej socialistickej republiky podľahla v povojnovom období hlbokým premenám. Miesto neveľkých regionálnych celkov medzivojnového obdobia, ktoré veľkosťou odpovedali bývalým malým okresom, sformovali sa v socialistickej obdobia regionálne celky vyšších stupňov, ktoré odpovedajú novým okresom, resp. plánovacím oblastiam alebo urbanizačným regiónom vymedzeným v Projekte urbanizácie SSR. Tieto nové regionálne celky Slovenska v dôsledku rozdielov v prírodných podmienkach, najmä však rozdielov minulého a novodobého ekonomického rozvoja, dosiahli rôznu úroveň.

K takýmto osobitným regionálnym celkom Slovenska patrí aj región okresov Juhoslovenskej kotliny — Veľký Krtíš, Lučenec a Rimavská Sobota. Pri analýze regionálnej štruktúry SSR podľa rôznych fenoménov sa ukazuje, že spoločným znakom tohto územia je nižší stupeň ekonomického rozvoja. Za hlavný problém tohto osobitného regiónu pokladáme nedostatočné využitie jeho polohového a prírodného potenciálu, ale aj demografických i ekonomických zdrojov, ako aj intraregionálnych a extraregionálnych ekonomických rastových možností, ktoré toto územie má, resp., ktoré by správnou reguláciou bolo možné získať a dosiahnuť tak nový stupeň rozvoja.

¹ Prof. RNDr. O. Bašovský, DrSc., RNDr. E. Hvožďarová, doc. RNDr. J. Paulov, CSc., RNDr. E. Povincová, Prírodovedecká fakulta UK, Katedra regionálnej geografie, Vajnorská 4, 831 03 Bratislava, ČSSR.

Úsilie poukázať na existujúce disproporcie vo využívaní a na možnosti tohto regiónu, ktoré by mohli viesť k zvýšeniu efektívnosti národného hospodárstva, nás priviedlo k tomu, že sa tento neopodstatnene podrozvinutý región stal predmetom analýzy a prognózy našej práce.

OKRESY JUHOSLOVENSKEJ KOTLINY V ŠIRŠOM GEOGRAFICKOM KONTEXTE A MOŽNOSŤ ICH ROZVOJA

Poloha územia

Charakteristickou črtou polohy skúmaného územia je tranzitnosť a zároveň okrajovosť a hraničnosť. Územie predstavuje prirodzený a z hľadiska prírodných (najmä geomorfologických) podmienok veľmi priaznivý koridor medzi dvoma jadrovými oblasťami Slovenska, sformovanými okolo Bratislavy a Košíc (pozri tiež M. Lukniš 1985 — v tomto čísle). Tento koridor poskytuje najpriamejšie, najnenáročnejšie, najrýchlejšie a najkratšie možné dopravné prepojenie medzi spomenutými jadrovými oblasťami. Je však paradoxné, že táto priaznivá skutočnosť sa doteraz využila iba čiastočne a skôr druhoťade, a to iba na vedenie diaľkových energetických magistralí. Pre vedenie najvýznamnejších komunikačných ťahov — železničného a cestného — sa doteraz celkom nevyužila. Naopak, hlavné, predovšetkým však železničné ťahy, spájajúce uvedené jadrové oblasti Slovenska, vedú buď vážskohornádske alebo hronsko-hnileckým koridorom (t. j. koridormi, ktoré z hľadiska prírodných podmienok vykazujú značne nepriaznivejšie parametre pre vedenie komunikačných trás), resp. využívajú toto územie iba čiastočne (jeho východnú časť), pričom však železničné spojenie Lučenec—Zvolen je dopravne veľmi náročné. Nazdávame sa, že nevyužitie priameho dopravného prepojenia medzi Juhoslovenskou kotlinou a Podunajskou nížinou — handicapuje i celkový regionálny rozvoj Slovenska.

Okrajovosť polohy územia voči jadrú Stredoslovenského kraja a hospodárskych ťažísk štátu sa doteraz prejavovala ako negatívum, a to v nižšom tempe industrializácie a rozvoja poľnohospodárstva, resp. i v ďalších sférach. Ani hraničnosť polohy s MLR sa doteraz neprejavila ako aktivizujúci činiteľ. Domnievame sa však, že táto skutočnosť by sa tak, ako sa bude zosilňovať spolupráca medzi krajinami RVHP, mala postupne začať prejavovať ako pozitívum.

Prírodný potenciál územia

Územie okresov Veľký Krtíš, Lučenec a Rimavská Sobota sa skladá z dvoch od seba odlišných častí. Kotlinovú časť predstavujú tri nevýrazným prahom od seba oddelené kotliny Ipeľská, Lučenská a Rimavská, známe pod spoločným názvom Juhoslovenská kotlina. Druhú, vrchovinnú časť na severe územia zaberajú príľahlé časti pohorí Krupinskej planiny, Ostrôžok a Slovenského rudohoria a na juhu Cerová vrchovina.

Centrálna časť okresov — Juhoslovenská kotlina — je pretiahnutá v smere Z—V a tvorí v južnej časti Slovenska prirodzenú spojnicu Podunajskej a Východoslovenskej nížiny. Juhoslovenská kotlina má celý rad prechodných zna-

kov nížin a kotlín Slovenska. Na rozdiel od kotlín je široká, otvorená a tak ako na nížinách prevažujú malé nadmorské výšky (do 300 m). Z toho dôvodu sa nazýva aj Juhoslovenskou nížinou. Na rozdiel od kotlín severného Slovenska táto kotlina má široké zázemie v priľahlých pohoriach. V dolinách Krupinskej planiny, Slovenského rudohoria a Cerovej vrchoviny je dokonca viac hospodárskych aktivít ako okolo osi kotliny.

Reliéf Juhoslovenskej kotliny je veľmi podobný reliéfu našich nížin a z hľadiska hospodárskeho využitia sa aj rovnako vysoko hodnotí (E. Mazúr a kol. 1981). Prevažne mierne až stredne zvlhnený pahorkatinný reliéf s relatívnymi výškovými rozdielmi 20—180 m, so sklonmi do 10° a zvlášť rovinaté sústavy terás i široké pásy nív majú veľmi dobré vlastnosti pre polyfunkčné hospodárske využitie. Sú vhodné tak pre poľnohospodárske využitie, ako aj pre výstavbu komunikácií a pre výstavbu sídel, resp. iných objektov. Vhodnosť reliéfu tohto územia sa využila pri vedení trás diaľkových energetických magistral.

Juhoslovenská kotlina so svojim zázemím má významný podiel na nerastnom bohatstve Slovenska. Územie predstavuje významnú magnezitovú bazu Slovenska s dlhodobou perspektívou (10,1 % bilančných zásob SSR). Z celoslovenského hľadiska má význam ťažba kaolínu, kaolinického piesku, azbestu a mastenca — surovín, ktoré sa inde na Slovensku neŕažia.

Z hľadiska perspektívneho rozvoja energetického priemyslu regionálny význam má hnedé uhlie, ťažené v Juhoslovenskej hnedouhoľnej panve. Bilančné zásoby predstavujú 12,5 % zásob Slovenska. V súčasnosti sa uhlie prepravuje na veľkú vzdialenosť do Zemianskych Kostolian. Ukazuje sa potrebné zväziť vybudovanie elektrárne v oblasti ťažby. Nadregionálny význam má aj ťažba stavebných surovín — tehliarskych hĺn, stavebného kameňa, štrkopieskov, žiaruvzdorných a keramických ílov. Bilančné zásoby tehliarskych surovín vytvárajú predpoklady pre rozvoj ťažby, a tým aj stavebného priemyslu nadregionálneho významu.

Klimatický potenciál Juhoslovenskej kotliny je blízky klimatickému potenciálu našich nížin. Je tu teplé podnebie (január —2 až —5 °C, júl 17 až 21 °C), i keď dosť suché podnebie (550—700 mm zrážok ročne) s vysokými hodnotami slnečného svitu (2100—2150 hod. ročne), s dlhým bezmrazovým obdobím (280—300 dní), s krátkym trvaním snehovej pokrývky (45—60 dní), ako aj s pomerne malou výškou snehovej pokrývky, čo predstavuje vysoký agroklimatický potenciál s možnosťou pestovania teplomilných plodín. Ďalej je územie vhodné pre väčšiu koncentráciu obyvateľstva (menšie náklady na vykurovanie, menšie náklady na zimnú údržbu komunikácií a i.), ako aj pre letný cestovný ruch.

Riečna sieť Juhoslovenskej kotliny je nejednotná a vplyvom pomerne suchej klímy málovodná. Ipľom a Slanou odteká z tohto územia spolu 41,5 m³.s⁻¹ vody. Vplyvom klímy, ale aj nepriaznivých retenčných pomerov v povodiach je režim odtoku nevyrovnaný. Ipeľ má najextrémnejšiu rozkolísanosť prietokov zo všetkých riek Slovenska.

Územie je pomerne chudobné na zásoby podzemných vôd. Väčšie zásoby sa vyskytujú iba v kvartérnych riečnych sedimentoch Slanej, Rimavy a Ipľa, čiastočne aj v horninách horskej obruby. Ako zdroj pitnej vody pre obyvateľov územia sú nedostačujúce.

Významnejšie zásoby povrchových vôd sú akumulované v povodí Ipľa v ná-

drží Ružiná, v povodí Slanej v nádržiach Klenovec a Teplý vrch. Pre potreby tohto územia sa využíva aj vodná nádrž Hriňová v povodí Hrona, ktorá spolu s nádržou Klenovec je hlavným zdrojom pitnej vody v Juhoslovenskej kotline.

Minerálne pramene, aj keď sa vyskytujú často, majú malý význam. Celostátne pre balneoterapiu sa využíva iba slaný jódobromový prameň v Čiži. V minulosti sa plnila ako stolová voda minerálna voda v Maštinci. Termálne pramene majú lokálny význam, ale dali by sa využívať omnoho intenzívnejšie.

V Juhoslovenskej kotline prevládajú hnedozeme, ilimerizované, lužné a nivné pôdy. Ich úrodnosť v značnej časti územia znižujú nepriaznivé fyzikálne a chemické vlastnosti. Z hľadiska potencionálnej úrodnosti sa v celoslovenskom kontexte hodnotia ako stredne úrodné. Značné rezervy zvyšovania ich úrodnosti sú v úprave hydrologických pomerov (odvodnenie, resp. zavlažovanie), ďalej v úprave chemizmu (vápnenie, hnojenie) a v uplatňovaní správnych agrotechnických a protieróznych opatrení.

Väčšina územia kotliny je odlesnená, premenená na kultúrnu step. Členitejšie časti kotlinovej pahorkatiny však v omnoho väčšej miere, ako inde na Slovensku, pokrývajú suchomilné porasty agátov a dubo-hrabín, ktoré zasahujú aj do nižších častí pohorí. Vyššie v pohoriach ich striedajú bukové a v menšej miere aj smrekové lesy. Po celej kotline je mnoho trávnatých málo výnosných plôch. Neodvodnených častiach nív sú to kyslé lúky, na sklonitejších miestach pasiením degradované pasienky. Táto situácia si vyžaduje zintenzívnenie lesného hospodárstva a zmenu druhovej skladby lesov.

Ako vyplýva z predošlej charakteristiky, prírodné predpoklady rozvoja územia sú priaznivé alebo iba čiastočne limitované, napriek tomu nie sú dostatočne využité. Ich docenenie a využitie predstavuje jednu z možností regionálneho rozvoja.

Formovanie územia a jeho hraničnosť

Okresy Lučenec, Rimavská Sobota a Veľký Krtíš nikdy v minulosti netvorili jednotný celok. Boli rozbité administratívne, demograficky, hospodársky i dopravne tak ako žiadne iné územie Slovenska. Na túto nejednotnosť v minulosti vplývalo viacero príčin, najmä však prevažujúca severojužná orientácia administratívnych i ekonomických vzťahov za Uhorska, disociácia priemyslu a hraničnosť tohto regiónu.

Severojužná orientácia starých administratívnych útvarov (Hontianskej, Novohradskej a Gemersko-malohontskej župy) bola vyvolaná vývojom tohto územia pod tlakom dvoch, mimo územia ležiacich centier: politicko-administratívneho centra — Budapešti na J a hospodársky silnej banskej oblasti na S (Banská Štiavnica, Kremnica), preto staré komunikačné ťahy mali severojužný smer a za Uhorska nevznikla nijaká významná trasa západovýchodného smeru. Nevyžadovali si ju ani administratívno-politické, ani hospodárske záujmy. Skúmané územie sa tak po roku 1918 ocitlo v periférnom postavení voči vedúcim oblastiam a centráam Slovenska. Tento stav i napriek vylepšeniu spojenia cez Zvolen v podstate pretrváva dodnes.

Špecifickou črtou skúmaného územia je jeho hraničnosť. Skúmaným územím prebieha etnická, slovensko-maďarská hranica. Územie bolo rozdelené aj v čase tureckej expanzie. Koncom feudalizmu a začiatkom kapitalizmu Juhoslovenská kotlina tvorila akési poľnohospodárske zázemie pre priemyselné

centrá Slovenského rudohoria i banské a železiarske centrá (Ózd, Šalgotariján) na území dnešného Maďarska.

Za bývalej ČSR boli pôvodné župné celky rozdelené novou štátnou hranicou na dve časti a nové celky sa museli sformovať novým spôsobom. Hraničnosť sa opätovne negatívne prejavila v rozvoji tohto územia počas 2. svetovej vojny, kedy časť územia bola okupovaná horthyovským Maďarskom.

Hraničnosť a vnútroregionálnu rozdrobenosť ešte zvýšila disociácia hospodárskych jadier. Priemysel skúmaného územia už pri svojom vzniku bol veľmi rozptýlený do veľkého počtu lokalít, čo podmienil výskyt početných, ale nevelkých ložísk nerastných surovín v Slovenskom rudohorí a poľnohospodárskych surovín v juhoslovenskej kotline. To viedlo k pomalému rastu miest a rastových jadier, snáď s výnimkou Lučenca, ktorý r. 1910 počtom pracovníkov v priemysle [2262] zaujímal 6. miesto medzi mestami Slovenska a počtom obyvateľov [11 537] 10. miesto.

Hraničnosť regiónu môže mať však i kladný vplyv na rozvoj regionálnej štruktúry, a to najmä vtedy, ak sú vhodne využité výhody vyplývajúce zo susedstva s ekonomicky silnými územiami. Tu nie sú však podobné podmienky. Poloha na hranici s MLR nepôsobí ako aktivizujúci činiteľ. Až v socialistickom období, najmä od 50. rokov, začalo sa územie juhoslovenských okresov sformúvať do jednotného regionálneho celku, a to vďaka zrýchleniu procesu industrializácie. Ani proces formovania regiónu, ani industrializácia nie sú tu však ešte ukončené a v regionálnom rozvoji toto územie zaostáva za inými podobnými oblasťami Slovenska.

Špecifickosť súčasnej hospodárskej štruktúry

Skúmané okresy z hľadiska hospodárskej štruktúry možno pokladať za poľnohospodársko-priemyselnú oblasť. Podieľajú sa 8,2 % na rozlohe, 4,8 % na obyvateľstve, ale iba 2,8 % na hrubej priemyselnej a 8,1 % na poľnohospodárskej výrobe Slovenska, čo však tvorí 9,2 % hrubej priemyselnej a 36,3 % poľnohospodárskej výroby Stredoslovenského kraja. Medzi 37 územnými jednotkami Slovenska, zaujíma podielom na priemyselnej produkcii Slovenska okres Lučenec 27., Rimavská Sobota 30. a Veľký Krtíš posledné — 37. miesto. Podielom na priemyselnej výrobe Stredoslovenského kraja sú na troch posledných miestach. Vedúcim priemyselným odvetvím všetkých troch okresov je potravinársky priemysel, čo nasvedčuje tomu, že zásadný význam v ekonomike týchto okresov má poľnohospodársko-potravinársky komplex.

Hospodárskym charakterom oblastí okresov juhoslovenskej kotliny tvorí odlišný celok od ostatných regionálnych celkov Stredoslovenského kraja. Je to skôr akési pokračovanie agrárnopriemyselných okresov Podunajskej nížiny, iba s tým rozdielom, že ukazovatele úrovne poľnohospodárskej výroby a industrializácie sú tu nižšie. Napriek tomu okresy Veľký Krtíš, Rimavská Sobota a Lučenec tvoria poľnohospodársku základňu Stredoslovenského kraja.

V priemyselnej štruktúre vedúce postavenie má potravinársky priemysel, ktorý sa podieľa 39,0 % [Rimavská Sobota], 23,4 % [Veľký Krtíš] a 21,6 % [Lučenec] na priemyselnej produkcii svojich okresov. Je to však sotva 0,83 % produkcie potravinárskeho priemyslu celého Slovenska. Druhým odvetvím sa stal strojársky priemysel [Veľký Krtíš], resp. chemický priemysel [Rimav-

ská Sobota) a stavebných hmôt (Lučenec). Tretie štruktúrotvorné priemyselné odvetvie tvoria strojárstvo a elektrotechnika vo všetkých troch okresoch. Z toho vyplýva, že priemyselná štruktúra okresov Juhoslovenskej kotliny sa opiera o poľnohospodárstvo, miestne suroviny (stavebné suroviny a drevo) a až potom o pracovné sily. Treba však uviesť, že z hľadiska pracovných príležitostí najvýznamnejšími odvetviami priemyselnej štruktúry skúmaných okresov sú potravinársky a chemický priemysel (Rimavská Sobota), priemysel stavebných hmôt a elektrotechnický (Lučenec), strojársky a energetický (Veľký Krtíš).

Okresy Juhoslovenskej kotliny využívajú 221 823 ha poľnohospodárskej pôdy (9,0 % SSR), z toho 112 863 ha ornej pôdy (7,4 % SSR), čo v rámci Stredoslovenského kraja značí 29,5 % poľnohospodárskej a až 38,8 % ornej pôdy. Stupňom zornenia (42,4—59,5 %) a najmä veľkým rozsahom pasienkov (21,4—36,7 %), ale aj lúk (9,2—16,7 %) sa podobajú kotlinovým okresom severného a východného Slovenska, hoci klimaticky je to neodôvodnené. Veľmi prevažuje živočíšna výroba nad rastlinnou (ca 60:40 %). Hlavné zameranie rastlinnej výroby je podobne ako v Podunajskej nížine na pestovanie pšenice, jačmeňa, kukurice, ďalej cukrovky, raže a krmovín. Tu sa koncentruje 45,2 % osevov pšenice, 31,6 % jačmeňa a 88,8 % kukurice Stredoslovenského kraja. Najnovšie sa veľmi rozvinulo vinohradníctvo (3238 ha), najmä v okrese Veľký Krtíš a pestovanie zeleniny. V živočíšnej výrobe je hlavná orientácia na chov hovädzieho dobytku a ošipáných. Vzhľadom na značný rozsah pasienkov (aj na kotlinovej pahorkatine a na aluviálnych nivách riek) veľmi je tu rozvinutý i chov oviec, a to v miere prevyšujúcej horské okresy Stredoslovenského kraja, čo súčasne poukazuje na menej intenzívne využitie pôdy, čo sa napokon odráža napr. v asi o 1/5 (Veľký Krtíš, Rimavská Sobota) až 2/5 (Lučenec) nižšej trhovosti poľnohospodárskej produkcie z 1 ha ako v okrese Levice.

Lesné hospodárstvo využíva 181 715 ha, čo tvorí 9,3 % z lesnej plochy Slovenska. Lesy sú však vcelku málo produktívne, čo dosvedčuje podiel ťažby zo Slovenska, ktorý je nižší ako 5 %.

Špecifické črty obyvateľstva a sídelnej štruktúry

Hlavnou zvláštnosťou okresov Juhoslovenskej kotliny je pomalý rast obyvateľstva, resp. znižovanie podielu obyvateľstva na obyvateľstve Slovenska.

Roku 1869 žilo na území troch skúmaných okresov 178 932 obyvateľov, t. j. 7,2 % obyvateľstva Slovenska a r. 1980 síce 239 409 obyvateľov, čo však tvorí iba 4,8 % obyvateľstva Slovenska. Ak v rokoch 1869—1980 obyvateľstvo Slovenska vzrástlo o 107,0 %, tak obyvateľstvo tohto územia iba o 34,6 %. Tieto okresy sa podieľali iba 8,4 % na raste obyvateľstva Stredoslovenského kraja za posledných 110 rokov. Podiel ich obyvateľstva na obyvateľstve kraja sa v rokoch 1869—1980 znížil z 22,5 % na 15,7 %.

Z uvedeného vidieť, že v súčasnosti ide o populačne stagnujúce a v budúcnosti možno až depresné územie kraja a Slovenska. Dosvedčujú to aj ďalšie fakty. V Juhoslovenskej kotline r. 1869 žilo 4,7 % obyvateľstva Slovenska pri hustote zaľudnenia 63 obyv. km⁻². Roku 1980 podiel kotliny na obyvateľstve Slovenska pri absolútnom raste zo 118 tis. na 170 tis. poklesol relatívne na 3,4 % a hustota zaľudnenia vzrástla na 91 obyv. km⁻². Je všeobecne známym

faktom, že ľudnatosť kotlín Slovenska prevyšuje ľudnatosť nížin. Juhoslovenská kotlina však má najpomalší rast i najnižšiu hustotu zaľudnenia medzi kotlinami Slovenska.

Územie Juhoslovenskej kotliny sa už v minulosti vynímalo nízkym prirodzeným prírastkom obyvateľstva. Za posledných 20 rokov (1963—1982) prirodzený prírastok bol 25 490 osôb. Za to isté obdobie migračný úbytok obyvateľstva bol 20 635 osôb. Skutočný prírastok bol iba 4855 osôb — okres Rimavská Sobota (853 obyvateľov), Lučenec (2601 obyvateľov) a Veľký Krtíš (1401 obyvateľov).

Strata obyvateľstva [najmä mladého] odráža sa v stále sa zhoršujúcej vekovej skladbe obyvateľstva. Skúmané okresy sa podieľajú 4,8 % na celkovom obyvateľstve Slovenska, avšak iba 4,3 % na obyvateľstve vo veku 0—14, 4,7 % na produktívnom veku, ale až 6,0 % na postproduktívnom obyvateľstve.

Špecifickou zvláštnosťou okresov Juhoslovenskej kotliny je zmiešaná národnostná štruktúra. Napriek tomu, že prevahu má slovenské obyvateľstvo (65,8 % — 158 tis.), vysoký podiel má aj obyvateľstvo maďarskej národnosti (33,9 % — 81 tis.). Tento počet predstavuje 97,2 % obyvateľstva maďarskej národnosti Stredoslovenskej kraja.

Osobitný problém tvoria obyvatelia cigánskeho pôvodu. Roku 1980 žilo v troch juhoslovenských okresoch celkom 25 081 obyvateľov cigánskeho pôvodu, t. j. 12,5 % cigánskeho obyvateľstva Slovenska a 56,7 % cigánskeho obyvateľstva Stredoslovenského kraja. Obyvatelia cigánskeho pôvodu sa podieľali na obyvateľstve okresov R. Sobota 14,2 %, Lučenca 9,0 % a Veľkého Krtíša 5,6 %. Podiel obyvateľov cigánskeho pôvodu na celom obyvateľstve sa neustále zvyšuje. Táto skutočnosť vplýva na celkovú štruktúru oblasti dvoma faktormi. V dôsledku rozdielov v pôrodnosti obyvateľstva podľa pôvodu, prírastok obyvateľstva slovenskej a maďarskej národnosti je v podstate nižší ako sa predpokladá. Druhým faktorom je, že veľkosť zdrojov pracovných síl je nižšia ako vykazujú demografické prognózy. Treba uviesť, že v rámci SSR, ale najmä Stredoslovenského kraja ide o problém, ktorý sa musí riešiť pomocou ostatných území a nadriadených orgánov.

Sídelná štruktúra skúmaného územia je v úzkom vzťahu s hospodárskym charakterom územia. Z vývojového hľadiska patrili mestá Lučenec a Rimavská Sobota v období Uhorska medzi významnejšie na Slovensku. Boli nielen významnými strediskami rozsiahlych poľnohospodárskych území, ale aj dôležitými výmennými strediskami medzi hornatými, na priemysel i remeslá bohatými územiami Karpát a južnými poľnohospodárskymi územiami Uhorska. V systéme miest Slovenska mali uvedené centrá významné postavenie i v rokoch 1910—1930, kedy vedúcim hospodárskym odvetvím ekonomiky územia zostávalo poľnohospodárstvo. Lučenec zaujímal 11. a 10. miesto a Rimavská Sobota 20. miesto medzi mestami Slovenska. V súčasnosti zaujíma Lučenec 22. miesto a Rimavská Sobota 28. miesto. Tento pokles ich významu súvisí so slabším ekonomickým, najmä však industriálnym rozvojom skúmaného územia v povojnových rokoch.

Uvedená príčina spôsobila, že okresy Juhoslovenskej kotliny patria v súčasnosti medzi slabšie urbanizované územia SSR. Podiel obyvateľstva žijúceho v sídlach s vyše 500 obyvateľmi je v okrese Lučenec 43,9 %, ale v okrese Veľký Krtíš iba 20,4 %, čo je posledné a Rimavská Sobota 33,5 %, čo je 3. miesto od konca medzi okresmi Stredoslovenského kraja.

V poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve

Globálnym potenciálom poľnohospodárstva meraným hrubou poľnohospodárskou produkciou na 1 ha poľnohospodárskej pôdy (1982) patria okresy Juhoslovenskej kotliny pod celoslovenský priemer (13 968.— Kčs): Veľký Kr-tíš (13 269.—), Rimavská Sobota (11 717.—), Lučenec (11 049.—), čo v 5-stupňovej klasifikácii okresov Slovenska predstavuje 2. stupeň.

Analogické poradie a zaradenie dostávame aj pri sledovaní trhovej poľnohospodárskej produkcie na 1 ha poľnohospodárskej pôdy.

V zatriedení okresov Slovenska podľa agropedologického potenciálu meraného bonitou pôd v 9-stupňovej bonitnej klasifikácii patria okresy do 5. stupňa (menej produkčné pôdy). Územie sa teda vyznačuje približne strednou, resp. o málo horšou ako strednou hodnotou agropedologického potenciálu (v dôsledku pomerne vysokého zakyslenia pôd, malého obsahu humusu a pod.).

Na druhej strane podľa výskumov M. Kurpelovej územie má pomerne vysoký agroklimatický potenciál (2. stupeň v 6-stupňovej klasifikácii), ktorý sa rovná potenciálu prevažnej časti Podunajskej a Východoslovenskej nížiny.

Okrem toho aj agrogeomorfologický potenciál, a to najmä z hľadiska možnosti využívania mechanizácie je podľa J. Kvitkoviča pomerne vysoký (1. a 2., v menšej miere 3. stupeň vhodnosti v 7-stupňovom triedení).

Z uvedeného vyplýva, že tu teda existuje určitá diskrepancia medzi agroklimatickým a agrogeomorfologickým potenciálom na jednej strane a agropedologickým potenciálom na strane druhej. Agropedologický potenciál znižuje celkový prírodný alebo krajinnno-ekologický potenciál územia pre poľnohospodársku výrobu.

Zo situácie stanovenej v predošlom sú smery a rezervy intenzifikácie poľnohospodárstva v tomto:

- vo vylepšení existujúceho agropedologického potenciálu, a to predovšetkým prostredníctvom zúrodňovania pôdneho fondu,
- vo vodohospodárskych opatreniach tak v zavlažovaní, ako aj v odvodnení (územie trpí nevyrovnanosťou režimu tokov, s čím je spojené značné zamokrenie pôd),
- v rekultivácii a postupnom využívaní dočasne neobhospodarovaných pôd,
- v odstránení extenzívnych foriem využitia pôdy alebo prechodom na intenzívne formy rovnakých kultúr alebo iných kultúr. Terénnym výskumom sa zistil pomerne značný výskyt extenzívnych foriem využívania pôdy, najmä v podobe extenzívnych pasienkov. Tento jav sa zachováva z minulosti a súvisel s nedostatočným tlakom na pôdu v dôsledku nepriaznivého demografického vývoja,
- terénny výskum viedol tiež k zisteniu viacerých problémov s odbytom vybraných poľnohospodárskych produktov, najmä ovocia a zeleniny. Z toho dôvodu sa javí aktuálna potreba zlepšenia dodávateľsko-odberateľských vzťahov,
- pre ďalší rozvoj priemyslu poskytuje poľnohospodárstvo predpoklady v nasledujúcich smeroch: vinohradníctvo, ovocinárstvo, zeleninárstvo, tabačiarstvo, hydínárstvo a vlnárstvo.

Pestovanie cukrovej repy a sladovníckeho jačmeňa ako surovín pre existu-

júci priemysel vyžaduje podstatné vylepšenie tak v ha výnosoch, ako aj v kvalite týchto plodín.

— Prognostické tendencie v pestovaní jednotlivých poľnohospodárskych plodín, ako aj v chove hospodárskych zvierat neuvádzame vzhľadom na doterajšiu neujasnenosť tejto problematiky v samotnom rezorte poľnohospodárstva. V zásade sa však počíta s posilňovaním obilninárskeho programu a programu chovu hovädzieho dobytku.

Lesné hospodárstvo

Lesom v danom území treba venovať väčšiu pozornosť ako doteraz, pretože okrem svojej hospodárskej funkcie a popri ďalších účelových funkciách (rekreačnej, liečebnej, ...) majú vzhľadom na nedostatok vody na území a rozkolísanosť režimu vodných tokov vodohospodársky a klimatický význam. V správne vedenom lesnom hospodárstve vidíme jeden z kľúčov k riešeniu páličivých vodohospodárskych problémov tohto územia. Lesné hospodárstvo vyžaduje na tomto území zásadne nový prístup a musí sa posudzovať v prísnej väzbe na vodohospodársku problematiku. Inak povedané, lesné hospodárstvo musí byť v tomto území podriadené predovšetkým potrebám vodného hospodárstva, preto navrhujeme:

- zvýšiť a najmä skvalitniť zalesnenosť územia,
- zmeniť drevinné zloženie v prospech vodohospodársky významných, hospodársky kvalitných drevín a vysokokmenných lesov,
- zamedziť pasenie,
- zvýšiť starostlivosť o existujúce porasty.

Vo vodnom hospodárstve

Jednou z hlavných úloh vodného hospodárstva je zabezpečiť dostatok pitnej vody pre obyvateľstvo. Všetky skúmané okresy mali r. 1980 najnižší podiel obyvateľstva zásobovaného vodou z verejných vodovodov v rámci kraja i v rámci SSR. Hlavnou príčinou zaostávania vo vybavenosti vodovodmi sú v prvom rade nedostatočné zdroje vody. Zlepšenie situácie je v zabezpečení nových, predovšetkým veľkokapacitných zdrojov, v urýchlennom realizovaní nových výsledkov hydrogeologického výskumu a v racionálnom využívaní súčasných zdrojov. Vyriešenie zásobovania pitnou vodou podľa koncepcie Výskumného ústavu vodného hospodárstva by sa však vzhľadom na zlú situáciu v tejto oblasti nemalo odďaľovať, ale prednostne realizovať.

V okresoch Veľký Krtíš a Lučenec by mala byť prioritne realizovaná výstavba vodárenskej nádrže Málinec na Ipli (470 l. s^{-1}), pretože existujúca vodárenská nádrž Hriňová je v zlom technickom stave, ktorý vyžaduje rekonštrukciu. Vodovodný systém Hriňová—Lučenec—Veľký Krtíš je veľmi poruchový. Do realizácie nádrže Málinec treba pre oblasť Lučenca dokončiť výstavbu zdroja Mikušovce, realizovať zdroj a prívod Luboreč. Pre oblasť Veľkého Krtíša treba využiť zdroje Chrtany—Závada, Plachtince a pre ďalší výhľad aj zdroje Lítava.

Pre oblasť Rimavskej Soboty treba dokončiť druhú etapu úpravne vody pri nádrži Klenovec, čím sa vytvorí dostatočná kapacita (460 l. s^{-1}) na pokrytie výhľadových potrieb vody s možnosťou dotácie do ďalších, najmä južných častí okresu s kritickým nedostatkom kvalitnej pitnej vody.

V ďalšej budúcnosti je nevyhnutnosťou prepojiť miestne, skupinové i oblasťné vodovody do veľkých vodárenských sústav, a to v dôsledku prechodu na využívanie, resp. budovanie veľkokapacitných zdrojov a pre prevádzkovú zabezpečenosť vodovodov. Realizáciou týchto zámerov budú okresy Juhoslovenskej kotliny súčasťou Stredoslovenskej vodárenskej sústavy.

V regióne nie je v súčasnosti lokalizovaný priemysel s veľkými nárokmi na vodu. Hlavným odberateľom s vysokými nárokmi na množstvo vody je poľnohospodárstvo — najmä pre závlahy, ktoré sú v tejto, pomerne suchej oblasti významným intenzifikačným faktorom. Zabezpečiť potrebné množstvo úžitkových vôd z povrchových tokov v študovanej oblasti značí predovšetkým upraviť ich odtokové pomery, najmä nadlepšiť nízke prietoky. Najúčinnějšími prostriedkami na zlepšenie odtokových pomerov sú vodné nádrže, najmä však veľké, s riadenými odtokmi. Podobné účinky majú tiež prevody vody z iných, vodohospodársky aktívnych oblastí. Zlepšenie sa dá dosiahnuť aj úpravou retenčných pomerov.

Finančne najmenej náročná, ale účinná a v tejto oblasti veľmi potrebná úprava odtokových pomerov je zalesňovanie, najmä cielené vodohospodárske zalesňovanie devastovaných plôch a pasienkov, ako aj ornej pôdy a protierózne opatrenia predovšetkým v pramenných oblastiach tokov v Slovenskom rudohorí a v Cerovej vrchovine.

V doprave

Dobudovanie, resp. zdokonalenie dopravnej infraštruktúry pokladáme za jeden zo základných predpokladov prekonania podrozvinutosti skúmaného územia. Dopravná infraštruktúra a z nej najmä železničná sieť sa už od čias kapitalistickej industrializácie pokladá za základný predpoklad rozvoja. V sieti železničnej dopravy sledovaného územia existujú 2 pozoruhodné, negatívne pôsobiace črty, a to:

— absencia spojenia medzi okresmi Veľký Krtíš a Levice a okresmi Veľký Krtíš a Zvolen. Je to jeden z najväčších hiátov v sieti železničnej dopravy ČSSR,

— časť železničného spojenia medzi okresmi Veľký Krtíš a Lučenec sa zabezpečuje peážnou dopravou cez územie MLR, s čím sú spojené náklady vo výške ca 3 000 000 forintov ročne.

Pretrvávajúce tohto hiátu v sieti železničnej dopravy ČSSR ostro kontrastuje s tým, že územie okresov Juhoslovenskej kotliny predstavuje z geomorfologického hľadiska najvýznamnejší koridor s predpokladmi najlepšieho dopravného prepojenia medzi východnou a západnou časťou SSR. Je to zároveň aj najkratšie spojenie medzi týmito časťami, čo potvrdzuje už samotný fakt, že týmto koridorom sú vedené trasy magistrál energovodov. Okrem toho je tento koridor preferovaný aj z klimatického hľadiska (neveľká hrúbka snehovej pokrývky, menšie námrazy, menší výskyt hmiel a iné).

Z uvedeného vyplýva nevyhnutnosť maximálneho dopravného využitia tohto koridoru dobudovaním železničného spojenia prvoradého významu medzi Lučencom a Šahami, s pokračovaním vyúsťujúcim na niektorú významnú železničnú trať Slovenska.

Navrhovanú železničnú trať pokladáme za účelné doplniť prvoradým cestným ťahom v podobe diaľnice, čím by komunikačné prednosti uvedeného ko-

ridoru ako optimálnej spojnice medzi východom a západom SSR boli využité v plnej miere.

V cestovnom ruchu

Územie okresov Juhoslovenskej kotliny sa v súčasnosti vyznačuje pomerne malou rozvinutosťou cestovného ruchu. Príčinami tohto javu sú:

- relatívne nízky globálny potenciál pre tento druh aktivity,
- doteraz nedostatočne využitý i existujúci potenciál,
- doteraz nie dostatočne vybudovaná materiálno-technická báza cestovného ruchu.

Z hľadiska aktivizácie cestovného ruchu je potrebné maximálne zhodnotiť existujúci potenciál. Najvýznamnejším potenciálom územia z hľadiska rozvoja cestovného ruchu zostane klimatický potenciál, ktorý je v teplom, pomerne suchom a na slnečný svit bohatom letnom období, čo vytvára veľmi priaznivé predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu viazaného v letnej sezóne na vodné plochy. Z tohto dôvodu je potrebné dobudovanie príslušných zariadení pri existujúcich nádržiach a plánované vodné nádrže projektovať aj ako nádrže s výrazným turistickým, resp. viacúčelovým využitím.

Druhým najvýznamnejším potenciálom z hľadiska rozvoja cestovného ruchu bude v budúcnosti bohatstvo termálnych prameňov. Pri ich budovaní pre účely cestovného ruchu odporúčame využiť skúsenosti z MĽR.

Pre potreby cestovného ruchu treba maximálne vyhodnotiť tiež taký faktor, akým je vinohradníctvo, vo väčšej miere využiť aj etnografický svojráz a kolorit územia, dobudovať materiálno-technickú bázu existujúcich stredísk, ktorej úroveň doteraz zaostáva. Je potrebné zdokonaľiť existujúcu komunikačnú infraštruktúru ako jeden zo základných predpokladov dobrej dostupnosti a tiež v maximálnej miere využiť tranzitnosť a hraničnosť polohy a susedstvo s MĽR.

V priemyselnej štruktúre

Priemysel skúmanej oblasti trpí na mnohოდvetvovosť a rozdrobenosť priemyselných závodov. Okrem hutníckeho priemyslu, priemyslu celulózy a papiera a kožiarskeho priemyslu sú tu zastúpené všetky ostatné priemyselné odvetvia. Veľký počet závodov a lokalít poukazujú na odvetvovú i priestorovú rozptýlenosť. Územie nemá nosné, profilové závody, okolo ktorých by sa rozvíjali priemyselné komplexy okresov a regiónu ako celku. Priestorová rozptýlenosť priemyslu, ale aj fakt, že najväčšie závody okresov nie sú lokované v okresných sídlach, sú brzdou rozvoja regionálneho centra Lučenca, ale aj ostatných centier. Rozvoj našich súčasných regionálnych celkov sa totiž opiera o vedúcu silu, ktorou sú priemyselné aktivity. Formovanie regionálnej štruktúry a jej ďalší rozvoj sú späté s industriálnym rozvojom. Rozvoj priemyselných aktivít ako nosnej bázy regionálneho rozvoja treba vidieť v:

- intraregionálnych zdrojoch, predovšetkým však v značnom množstve stavebných surovín i ďalších nerastných surovín, v zásobách listnatého dreva, v intenzifikácii poľnohospodárskej výroby ako podmienky pre rozvoj potravinárskeho priemyslu. Značným zdrojom sú aj tradície a výrobné skúsenosti obyvateľstva.
- extraregionálnymi zdrojmi (možnosťami) rozvoja Juhoslovenskej kotliny

sú: ľahká dostupnosť a dobrá vybavenosť z perspektívneho hľadiska energetickými zdrojmi (vysoké napätie, energovody); za predpokladu dostavby južnej železničnej magistrály sa územie stane tranzitným územím, z čoho by vyplynula možnosť lokalizácie určitých výrob buď na surovinách, resp. možnosť rozvoja exportných výrob pre ZSSR.

Pri riadení priemyselného komplexu všetkých 3 komplexov je potrebné usilovať o koncentráciu priemyslu do vedúcich centier a pokiaľ to nie je nevyhnutné, lokalizovať nový priemysel v Lučenci, Rimavskej Soboty a vo Veľkom Krtíši a v centrách na železničnej osi.

Územie nemá „materský“ závod, ktorý by mohol ovplyvniť charakter priemyslu celého regiónu. Ukazuje sa nevyhnutné lokalizovať v Lučenci väčší nosný závod (2—4 tis. prac.) strojárske alebo elektrotechnickej povahy.

Pri druhom centre regiónu Rimavskej Soboty je potrebné dokompletizovať potravinársky kombinát z dnešných rozdrobených závodov a doplniť priemyselnú štruktúru mesta o ďalší nosný závod strojárskej povahy.

Podobne vo Veľkom Krtíši ako meste bývania baníkov dobudovať potravinársky priemysel a rozvíjať strojárstvo, resp. odevný priemysel. Uvážiť zhodnocovanie ťaženého hnedého uhlia priamo v oblasti Veľkého Krtíša.

Región vzhľadom na zásoby, výrobné kapacity i tradície zostane naďalej jedným z hlavných producentov magnezitových a keramických výrobkov a naďalej je potrebné využívať všetky podmienky pre rozvoj drevárskeho priemyslu.

V demografickom rozvoji

Na základe analýz demografického potenciálu skúmané územie predstavuje v rámci Slovenska osobitnú oblasť, s malým rastom obyvateľstva spôsobeným nízkym prirodzeným prírastkom a odčerpávaním obyvateľstva do iných oblastí, čo sa odráža v deštrukcii vekového zloženia obyvateľstva.

Doterajší vývin obyvateľstva, ako aj prognóza ich demografického vývoja potvrdzujú, že skúmaná oblasť trenduje stále viac k populačnej stagnácii, k istému zakonzervovanému stavu, ku ktorému minulým vývinom dospela.

Je paradoxom, že k územiám s relatívnym poklesom a celkove pomalým absolútnym rastom patrí v rámci SSR územie Juhoslovenskej kotliny, ktorá je najslabšie zaľudnenou kotlinou SSR, hoci jej potenciál z hľadiska možnosti zaľudnenia je nezvyčajne vysoký.

Vychádzajúc z toho, že základ demografického rozvoja každej oblasti tvorí jeho hospodárska základňa, za hlavnú podmienku demografického rozvoja územia okresov Juhoslovenskej kotliny treba pokladať stimulovanie ich ekonomického rozvoja.

Zvlášť boľavým problémom je veková štruktúra obyvateľstva. Z hľadiska vekového indexu skúmané územie tvorí najrozsiahlejšiu oblasť s prestárlym obyvateľstvom v SSR. Pritom deštrukcia vekovej štruktúry je dôsledkom nielen povojnového, ale už dlhodobejšieho vývoja tejto oblasti. Zastavenie tejto deštrukcie je jedine v obnovení ekonomického rastu.

Okrem vekovej skladby druhým najväznejším problémom skúmaného regiónu je problém obyvateľstva cigánskeho pôvodu. Žije tu iba 4,8 % obyvateľstva SSR, avšak 12,5 % obyvateľstva cigánskeho pôvodu SSR a 56,7 % obyvateľstva cigánskeho pôvodu Stredoslovenského kraja. Vzhľadom na rozdielne ukazova-

tele prirodzeného pohybu cigánskeho a slovenského obyvateľstva, ako aj vzhľadom na rozdielny stupeň ekonomickej aktivity obyvateľstva a rôzne sociálno-psychologické problémy, dopad tohto problému na súčasnú a budúcu regionálnu štruktúru bez jeho zásadného a perspektívneho riešenia môže byť omnoho väčší ako dnes predpokladáme.

V sídelnom rozvoji

Základnou črtou je silne rozdrobená sídelná štruktúra. Túto rozdrobenosť podmienil malý rast obyvateľstva, rôznorodnosť prírodných podmienok, osídľovacia vlna rozptýleného osídlenia zo severu a v minulosti osídlenie Slovenského rudohoria.

Druhá základná črta je v tom, že v dôsledku zákona inercie udržali sa staré lokácie priemyslu, čo podmienilo udržanie a disociáciu rastových jadier až dodnes.

Tretím faktorom bola diskordancia v lokalizácii nových závodov a aktivít medzi tradičnými a novými centrami. Ďalší faktor je v tom, že dodnes si v hospodárskej štruktúre územia i vo funkciách sídel zachovala silný význam poľnohospodárska funkcia, ktorá prispieva k udržaniu rozptylu obyvateľstva do malých sídel.

Pomalý ekonomický rozvoj podmienil i slabý stupeň urbanizácie územia. Územie Juhoslovenskej kotliny predstavuje najslabšie urbanizované kotlinové územie SSR.

Za predpokladu nezmenenej dopravnej infraštruktúry v prognóze rozvoja sídelnej štruktúry mesto Lučenec zostáva i naďalej ako vedúce regionálne centrum. Rimavská Sobota — vzhľadom na jej historický i súčasný ekonomický význam veľkosťou bude iba málo ustupovať Lučencu a z hľadiska rozvoja regiónu Juhoslovenskej kotliny bude tvoriť jeho významného východného partnera. Aj za predpokladu posilnenia ich ekonomickej bázy naďalej by boli vo svojom raste determinované súčasnou disperziou rastových jadier, ktorá je mimoriadne silná, najmä v okrese Rimavská Sobota, resp. dopravnou odtrhnutosťou (Veľký Krtíš).

Za predpokladu realizácie južného komunikačného ťahu, k čomu podľa nášho presvedčenia objektívne speje proces regionálneho rozvoja Slovenska v sídelnej štruktúre, bude mať zásadný význam v týchto smeroch:

- regionálne centrum Juhoslovenskej kotliny vzrastie na svojom dopravnom význame a získa mimoriadne predpoklady pre rozvoj,
- zo zmeny dopravných vzťahov a rozvoja priemyslu by získali silný stimul rozvoja popri Lučenci i Rimavská Sobota a Veľký Krtíš, ale aj ďalšie centrá ležiace na komunikačnej osi,
- ostatné priemyselné centrá mimo hlavnej komunikačnej osi by si zachovali rozvojové trendy odpovedajúce rozvoju ich priemyselnej bázy,
- nastúpila by hlbšia diferenciácia siete vidieckych sídel, zvýraznil by sa význam strediskových obcí, časť obcí by sa premenila na inofunkčné (rekreačné), prípadne by sa vyľudnila,
- indukoval by sa ďalší rozvoj stredoslovenského priestoru Banskej Bystrice a Zvolena, ktoré by mohli získať dve výhodné východiská na južnú a severnú hospodársko-komunikačnú os.

Hoci v centre pozornosti predloženého príspevku bola Juhoslovenská kotlina, nazdávame sa, že nami vykonaná analýza umožňuje vysloviť i niektoré všeobecnejšie myšlienky týkajúce sa celkového regionálneho rozvoja Slovenska, a to najmä v jeho väzbe práve na túto kotlinu.

Ak posudzujeme tento rozvoj v povojnovom období, nemožno nevidieť, že sa v ňom istým spôsobom akceptovali vyššie i stredne položené kotliny. Potenciál nižín a nízko položených kotlín (okrem istých výnimiek) v tomto rozvoji sa doteraz celkom nezhodnotil a nedoceniť. Nazdávame sa preto, že „nadišiel čas“, aby sa v budúcom regionálnom rozvoji Slovenska vo väčšej miere začal zhodnocovať práve tento potenciál. Týka sa to osobitne Juhoslovenskej kotliny, ktorej rozvoj predstavuje istú „šancu“ (a doteraz skrytú rezervu) pre celkový regionálny rozvoj Slovenska vo vysoko pozitívnom zmysle.

Posudzujúc výsledky našej analýzy vo vzťahu k „Projektu urbanizácie SSR“ (1976, 1982 1. aktualizácia) ako doteraz najkomplexnejšiemu a zároveň oficiálnemu dokumentu o regionálnom rozvoji Slovenska, chceme upozorniť na možné zohľadnenie nasledovných skutočností pri jeho ďalšej aktualizácii.

1. Prehodnotenie významu nižín pre ďalší regionálny rozvoj Slovenska (bez negatívnych zásahov do pôdneho fondu), zváženie zaťaženia vnútrokarpatských kotlín, osobitné prehodnotenie významu Juhoslovenskej kotliny.

2. Prehodnotenie významového odstupňovania a nasmerovania urbanizačných osí, napr. zvážiť možnosť vedenia hlavnej južnej západovýchodnej urbanizačnej osi v smere Bratislava—Nitra—Levice—Šahy—Lučenec—Košice, resp. Bratislava—Nové Zámky—Šahy—Lučenec—Košice.

3. Zahrnutie výstavby železničného ťahu Lučenec—Šahy (s čím „Projekt“ doteraz nepočítal) a presunutie výstavby navrhovanej automagistrály na skoršie obdobie, a to 1990—2000 a nie až po r. 2000.

4. Zváženie preradenia Lučenca do 2. stupňa z hľadiska významového odstupňovania regionálnych centier.

5. Zváženie vzájomnej proporcie v rozvoji Lučenca a Rimavskej Soboty ako doteraz dvoch vedúcich centier Juhoslovenskej kotliny vo vzťahu k rozvoju celej Juhoslovenskej kotliny.

6. Zváženie pozitívnych indukujúcich efektov vyplývajúcich z rozvoja Juhoslovenskej kotliny na Podunajskú nížinu, najmä však na juhovýchodnú časť okresu Levice, resp. na oblasť Pohronia.

LITERATÚRA

1. Atlas SSR. Bratislava 1980. — 2. BAŠOVSKÝ, O.: Základné premeny hospodársko-geografickej štruktúry Slovenskej socialistickej republiky v rokoch 1945—1975. Geogr. Čas., 2, 1975, ss. 97—116. — 3. DŽATKO, M.: Charakteristika bonitovaných pôd a eko-

* Predkladaný príspevok je skráteným výtahom z rozsiahlejšej štúdie vypracovanej na Katedre regionálnej geografie PFUK v Bratislave v rokoch 1983 a 1984. Na jej spracovaní sa zúčastnili tieto autori: prof. RNDr. O. Bašovský, DrSc., (vedúci autorského kolektívu), doc. RNDr. J. Paulov, CSc., doc. RNDr. J. Fraňo, RNDr. E. Hvožďarová, RNDr. E. Povincová, RNDr. V. Lauko a RNDr. L. Hagara. Konzultantom kolektívu bol prof. RNDr. M. Lukniš, DrSc.

logických jednotiek. Výskumný ústav pôdoznavectva a výživy rastlín, Bratislava 1976. — 4. FULAJTÁR, C.: Analýza niektorých zložiek pôdnej úrodnosti nízkych kotlín na príklade územia okresu Lučenec. Výskumný ústav pôdoznavectva a výživy rastlín, Bratislava 1981. — 5. HRAŠKO, J. a kol.: Pôdny fond Slovenska. Výskumný ústav pôdoznavectva a výživy rastlín, Bratislava 1982. — 6. HŮRSKÝ, J.: Metódy oblastního členění podle dopravního spádu. Rozpravy ČSAV, Praha 1978. — Kolektív: Predbežná úvaha o výstavbe 3. hlavného ľahu (Kúty—Lučenec—Košice). Železniční rozvojové středisko v Praze, pobočka Košice, 1964. — 8. Kolektív: Štúdia územnej prognózy okresu Levice. Slovenské výskumné a vývojové centrum urbanizmu a architektúry, Bratislava 1959. — 9. Kolektív: Prognóza vývoja potreby vody a jej krytia vodnými zdrojmi SSR do r. 2000. Výskumný ústav vodného hospodárstva, Bratislava 1980. — 10. Kolektív: Prognóza rozvoja vinohradníckej výroby v SSR do r. 2000. Komplexný výskumný ústav vinohradnícky a vinársky, Bratislava 1981.

11. Kolektív: Bilančné zásoby nerastných surovín Slovenska k 1. 1. 1983. Geofond, Bratislava 1983. — 12. KRÍŽAN, M.: Princípy ekonomickej regionalizácie a vytypovanie plánovacích oblastí na Slovensku. Výskumný ústav oblastného plánovania, Bratislava 1969. — 13. KURPELOVÁ, M.: Agroklimatické podmienky pestovania a úrody niektorých poľnohospodárskych kultúr na Slovensku. Geogr. Čas., 1, Bratislava, 1970. — 14. KURPELOVÁ, M.: Príspevok k poznaniu agroklimatického potenciálu územia Slovenska. Geogr. Čas., 1, Bratislava 1981. — 15. KURPELOVÁ, M.: Agroklimatická charakteristika produktivity hlavných poľnohospodárskych plodín na Slovensku. Meteorologické správy, 36, Bratislava 1983. — 16. MAZŮR, E., DRDOŠ, J.: Regionálne krajinné štruktúry v SSR a životné prostredie. Životné prostredie, 3, 1977, ss. 127—130. — 17. MAZŮR, E., LUKNIŠ, M.: Regionálne geomorfologické členenie SSR. Geogr. Čas., 2, 1978, ss. 101—125. — 18. MAZŮR, E. a kol.: Funkčná delimitácia reliéfu pre hospodárske využitie na príklade SSR. Náuka o Zemi, geographica, 4, Bratislava 1981. — 19. MICHALOVÁ, J., MIČHAL, P.: Geografia okresu Veľký Krtíš. Osveta, Martin 1980. — 20. Projekt urbanizácie SSR, 1. aktualizácia. Ministerstvo výstavby a techniky SSR, Bratislava 1982.

21. Smerný vodohospodársky plán SSR, 2. vydanie, povodie SVP, IX — Hron. Bratislava 1976. — 22. Štatistické ročenky ČSSR. — 23. TARÁBEK, K.: Hlavné klimaticko-geografické celky Československej socialistickej republiky. Geogr. Čas., 2, Bratislava 1974. — 24. Uznesenie vlády č. 76 z r. 1981 o Aktualizácii rajonizácie cestovného ruchu SSR.

Оливер Башовски, Эдита Гвождярова, Ян Паулов, Елена Повинцова

РЕГИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ПРОГНОЗ РАЗВИТИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ РАЙОНОВ ЮЖНОСЛОВАЦКОЙ КОТЛОВИНЫ

На основе анализа природных и социально-экономических условий, а также позиции административных районов Южнословацкой котловины (Вельки-Кртиш, Лученец, Римавска-Собота) в общесловацком географическом контексте, определено, что это в хозяйственном отношении недоразвитая территория с недостаточно используемым местным природным и социально-экономическим потенциалом, что нашло свое отражение также в деструкции демографической структуры и в недостаточном экономическом развитии. На основе анализа разработан прогноз развития этих районов и выдвинуты предложения по использованию этой территории с аспектов проложения новой, по существу более эффективной железно-дорожной линии в направлении Лученец — Шаги — Нове-Замки, а также параллельно идущей автомагистрали, далее выдвинуты предложения для лучшего использования межрегиональных ресурсов роста (почвенного фонда, сельскохозяйственного и минерального сырья), включая в то их использование в целях подкрепления промышленного развития этой области (строительство основных промышленных предприятий). Из результатов ана-

лиза связи Лученецко-римавскособотского региона с глобальной региональной структурой ССР и с Проектом урбанизации ССР вытекают некоторые заключения (прокладка южной коммуникационной оси западно-восточного направления, повышение значения центров и др.), ведущие к разработке уравновешенной региональной структуры этой территории, а также глобальной региональной структуры Словакии.

Перевод: Л. Правдова

Oliver Bašovský, Edita Hvožďárová, Ján Paulov, Elena Povincová

REGIONAL ANALYSIS AND PROGNOSIS OF THE DEVELOPMENT OF DISTRICTS IN THE
JUHOSLOVENSKÁ KOTLINA (SOUTH-SLOVAKIAN BASIN)

On the basis of an analysis of both natural and socio-economic conditions as well as of the position of the districts of the Juhoslovenská Kotlina (Veľký Krtíš, Lučenec, Rimavská Sobota) with the geographical context with reference to the whole Slovakia, it has been found that this territory is economically underdeveloped, with an insufficiently utilized positional, natural and socio-economic potentials. This fact has also been reflected in a destroyed demographic structure as well as in an insufficient economic development. On the basis of the analysis a prognosis has been worked up including the development of these districts. Also proposals have been submitted, namely for utilizing this territory from the viewpoint of drawing both a new railway line through Lučenec — Šahy — Nové Zámky economically substantially more favourable, and a parallel highway, along with those for an improved utilization of the intraregional resources of growth (soil resource, agricultural and mineral raw materials) as well as their utilization for the development of industry to be reinforced within this area (the construction of bearing industrial enterprises). From the analysis of the Lučenec—Rimavská Sobota region related to both the general regional structure of the Slovak Socialist Republic and the Urbanization Project of the Slovak Socialist Republic some conclusions have resulted (including the southern part of the communicational west-eastern axis to be drawn, the significance of centres to be emphasized and so on). The conclusions should lead to working out a balanced regional structure of that territory as well as the entire regional structure of Slovakia.

Translated by A. Krajčír